

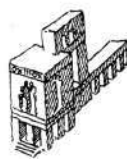

različnih filozofov v prah. To so apodiktčne trditve, katerih uvidevnost povečuje lastna elementarna sila, ne toliko razumska logika. Tudi v Kreku včasih deluje tolstojanski duh. A. Ušeničnik vodi historično krščanstvo, ko se je razvila pobožnost do verskih idealov, dogmatika in moralka; svoje misli prednaša v dovršenem logičnem sistemu, ki je rahlo navdahnjen s pozicijo sv. Frančiška. Seveda so temeljne vrednote krščanstva ohranjene, toda prekuhanje v retorti razuma, ko je prvotno elementarnost in neposrednost ugladilo premišljevanje. Oprt na bistvo pametne zavesti in ljubezni, Tolstoj zavrže moderno znanost, ki išče zmisel življenja v osebni sreči. Pametna zavest s kategoričnim imperativom in ljubezen, ki je na druge usmerjena, kažeta duhovnega človeka, katerega cilj ni vsak dan počasi umirajoča eksistenca telesa, ampak duhovna sreča, kjer ni trpljenja in smrti. Pridite, ki ste obteženi, jaz vas bom poživil. Pred očmi mu je naravoslovsko izsledovanje materializma in darvinizma v človeškem življenju. — Ušeničnik odkriva blodni zmisel življenja pri celi vrsti struj, ki so se pojavile v novi dobi, pa jih nič ne vznemirja Pascalov molk neizmerenih prostorov, ampak gledajo življenje le z vidika tostranske zadovoljnosti in udobnosti. Življenje je treba motriti z vidika nesmrtnosti in večnosti, potem dobi globok zmisel. Nedovršenost človeškega življenja kaže v posmrtnosti. Če iz nagona delajo živali nevede to, kar se pozneje izkaže za pravo, tudi človeška slutnja sreče ne more biti laž, je rekel že Fechner. Dolžnost in pravost sta s tostranskega vidika le temni sili, s stališča večnosti sta kali večnomladega življenja, glasnici večne ljubezni. Vest ima svojo razrešitev v absolutnem, ne v praksi tostranskega življenja. Iz platonskih idej prehaja v Kristusovo blagovest in katoliško vero, v kateri dobiva hrepenenje in trpljenje življenja pravi zmisel v onostranski sreči. V Ušeničniku ne deluje magična sila osebnosti, ki te pri Tolstoju osvaja s prvotno neposrednostjo, iz njega žubori jasen razumski vrelec krščanstva, ki je vedno oznanjalo duhovnega človeka. Vendar ni prav, če imenuje moderno znanost »nizkotno in neumno«. Iskrenega modernega stremljenja ne moremo zanikati, premagati ga je treba. Krek si je stavil za nalogo osvoboditev družbe, naloga te knjige je osvoboditev osebnosti. Moderni so rešili to vprašanje na svoj način, če ga niso na krščanski način, ni njihova krivda v nizkotnosti in neumnosti, gotovo pa je v njih več krščanstva, kot se sanja logičnemu razumu.

K njiga si seveda ne stavlja tako velikih nalog; z lepo slovenščino in poljudno razlago bo gotovo v tolažbo mnogim, ki še niso rešili zmisla življenja, drugim pa v spodbudo, da bodo začeli misliti o njem, kar bo prva postaja na poti od materialnega do duhovnega človeka.

D r. Janez Ev. Krek: *Izbrani spisi*. II. zvezek, 2. snopič. Uredil Ivan Dolenc. Družba sv. Mohorja, 1929. Stran 195—399. — Res je, da bi bilo želeti celotno delo naše največje osebnosti iz nove kulturne dobe, toda kdo jih bo bral 25 zvezkov in kdo jih bo kupil. Zato je urednik Ivan Dolenc naredil namesto znanstvene knjige za knjižnice ljudsko knjigo. Pri težavni nalogi, podati v izboru celega Kreka, ga je vodil notranji čut, ki mu je prvi smoter odkritje celotne resnice v življenju in delovanju dr. Kreka. V praktično poljudni knjigi izvračuje znanstveno nalogo, ne propagandno.

I deje Leona XIII. o socializmu in slovanstvu so v Kreku obrodile najobilnejši sad. Pred nami vstaja mladi Krek, kako se dviga iz dnevnih gesel in časopisnih člankov k trdnjšim vrednotam sproščene osebnosti v službi socialne ideje, da nazadnje ves zazari kakor zvezda na nočnem nebu. Skraja ga še razvne ideološki patos Ibsena, da je večina le sila, ne pa izraz dežele, dokler ni tudi sam v službi socialne ideje začel računati z večino. Sprva ideološko, poudarja, zemljišče ne proizvaja denarja, ampak jedi, blago in obleko, pozneje je rekel, naj proizvaja, kar nese. Ko je snoval krščansko socialno stranko, je bil še v dvomu o upravičenosti zasebne lasti, kakor tudi sam po zgledu prvih kristjanov nikoli ni nič imel. — V ideološki dobi je spoznal zlo časa, ki tiči v liberalizmu in kapitalizmu. Liberalizem je izoliral posameznika in ga postavil v boj proti vsem: Vsak sam zase moli, delaj in umri. Proti darvinističnemu boju za obstanek, ki se v njem dela proletarijat in kapitalizem, hoče uveljaviti etična načela, kakor jih je že spočetka oznanjala katoliška cerkev. Že zdaj gleda kontinuiteto razvoja, kontinuiteto socialne misli iz prvih krščanskih časov, ki jo je pretrgal protestantizem, racionalizem in materializem. Od vere so bile zdrave socialne razmere, družbe in zadruge do konca srednjega veka, radi vede pa se je začel delati proletarijat. Krščanstvo je spoštovalo delo, veda in nejevera je vzgojila kapitalizem in denar kakor v poganski dobi. V krščanstvu je našel pravi pomen za največje krilatice socialnih demokratov o delu, denarju in zasebni lasti. V denarju je delo, zato hoče dati denarju prvotni pomen, ki je menjalno sredstvo, ne pa blago. Bogastvo države je v blagu, ne v denarju, zato je treba tudi omejiti svobodno konkurenco, ki uničuje vrednost dela. Z delom se pridobiva tudi lastninska pravica. Socialisti so hoteli odpraviti zasebno last, Krek tega ni storil, ker je videl, v čem tiči moč kmeta, videl je, da je v zasebni lasti vir domovinske ljubezni. Materializem in uživanje povzročata propadanje čustva in ženeta ljudi v mesta, ljubezen do doma pa je korenina ljubezni do domovine. Zasebno last je hotel le omejiti tako kot svobodno konkurenco, če uničujeta vrednost dela. Vedno mu je pred očmi združevalna ideja, zato tudi ni hotel, da se razdele skupni pašniki, da bi tako ohranil v ljudeh sledove socialne misli. Kjer more, išče združevalno idejo: Vidi jo pri otrocih, kako je človek z vsakim združen, dokler je mlad, ko se postara, je osamljen po dolžnostih in interesih; išče jo v jugoslovanskih zadrugah, v ruskem miru, v krščanskih zadrugah srednjega veka, v krščanski vzajemnosti, v usmiljenju in ljubezni do bližnjega, pri modernih Nemcih, ko je Raiffeisen začel snovati posojilnice. Hoče jo spet zanesti med kmete, obrtnike in delavce, naj se združijo v zadrugah in posojilnicah za odpor proti uničenju, ki jim preti od kapitalizma. Še dalje gre njegov pogled, socialna ideja obsega tudi združenje vzhodne in zahodne cerkve, združenje Jugoslovani in Rusov. Ko je začel praktično uresničevati svoje misli, mu je vstala tudi prava slika domovine. Videl je, da je duhovnik od vseh stanov edini v zvezi z razumnim bitjem naroda, drugi pridejo z njim v dotiko le ob priliki. Zato se je predvsem oprl na duhovnike pri organiziranju naroda, ko je vanj zanesel socialnega duha zadrug in posojilnic. Prosvedno, duhovsko in politično delo je bilo podrejeno socialni misli ljubezni do bližnjega.

Ljudje navadno ostanejo v območju ene tvornosti. Krek je spoznal zlo časa, ki tiči v preveliki individualizaciji, v delitvi dela in človeka, zato je še enkrat združil v sebi vse sposobnosti človeka kakor veliki ljudje renesance, bil je učenjak in politik, organizator in učitelj, teoretik in praktik, bil je genij našega naroda, ki je morda bolj delal z instinktivno slutnjo vere kot z vse prodornim razumom. Zgodovina njegovega življenja je zgodovina naroda.

Slavko Savinšek: *Grče*. Mohorjeva knjižnica, 28. zvezek. Strani 120. — Savinšku v Milici ali Pod Golico prirojeni talent ni našel pravega pota, od značilnega mu je vahal v konvencionalno, od pristnega v plehko, in pripovedoval na dolgo in široko stvari, ki so pravemu epiku deveta briga. V Grčah se je skušal zasidrati v milieju z ljudskimi značaji in z ljudsko govorico, čeprav je še nekaj starih sledov, kjer se mu ni izostril čut za besede in marsikako stvar razblini, namesto da bi jo dvignil v živo konkretnost. Toda njega ne zanima ljudstvo v delu in njegova posebna vez z domom in poljem, barve, ki jih je tozadevno uporabil, so bolj tipične zunanosti, bolj kot kmetiški ga vlečejo splošno družinski problemi, strastna borba in napeto dejanje, ne notranji iracionalni potek osebne usode, ampak skoraj kričave barve zunanje plasti. Grče so pisane z uporno jezo »Gadjega gnezda« Vladimirja Levstika, a tam je opravičen onemogli protest proti usodi, Savinšek se hoče le zanesti v valovanje ljudske moči. — V tem dejanju vse divja, oče, sin in župnik, da bravec strahoma pričakuje, kdaj se bo zgodil kak uboj, vendar mu pisatelj prizanese, da sin sam umrje, ker se prehladi v skrbi za očetovo zdravje. Glavna vrednota pa ni tragično dejanje, ki je osnovano na starem motivu dveh sovražnih hiš, ampak oris treh značajev iz ljudstva, neupogljivega očeta Vršana, njegovega sina Klemena in hribovskega župnika. To so res grče, neupogljive in robate, slikane s pristnimi barvami njihove okolice. Starega Vršana ne premaga ne župnikovo krščanstvo ne solze mladih, da bi pozabil nekdanjo rano, šele sinova smrt ga nagne, da se zave dolžnosti do svoje krvi, potem šele izzveni povest v prizanesljivem odpustanju. Hribovski župnik, ki nosi marsikako potezo župnika iz Višarskih polen, je tudi dobra kreacija duhovna, ki je zavil svoje krščansko prepričanje v kmetiško raševino. Vendar je včasih predrastičen in v svoji krščanski delavnosti nehoti spominja na živinskega mešetarja, ki sili kmeta, da udari v roko.

Kljub površnosti, ki Savinšku brani, da bi se poglobil in zamislil v novo aktualnost, in ki ga speljuje na lahka tradicionalna pota oblikovanja, vendar živi v njem nedvojen epičen talent.

Vriha: *Palček*. Prevedel dr. Fr. Bradač. Mohorjeva knjižnica, 29. zvezek. Strani 117. — Suha fantazija prvega dela, kot bi samotni zeliščarici v gozdu vstajali iz njenih igrač obledeli spomini starih pravljic o palčku in skritih zakladih, prehaja v drugi polovici v instinktivni svet malega živalstva, ki je prenesen v svet človeškega razuma. Vsa fantazija je to, da ta mala bitja gledajo človeški svet, kakor človek gleda vesoljstvo, zato si mora od kraja pisatelj pomagati z otročarijami iz zadrege, šele kasneje dobi dobro oporo v znanstvenih izsledkih o svetu živalstva, zlasti mravelj. Vendar so te miniature orisane s tako ljubeznijo in dovr-

šenostjo, da bodo prijetno berilo za male in velike otroke, ko se z njimi vglobje v življenje in spanje prirode. Toda naši naravoslovci nič slabše ne pišejo. Zakaj ni dr. France Bradač kaj drugega prevedel, saj piše tako čisto in gibljivo slovenščino?

Dr. Anton Jehart: *Iz Kaire v Bagdad*. Strani 185—378. Zemljepisna karta in 48 fotografičnih posnetkov. — V drugem zvezku svojega potopisa nas vodi dr. A. Jehart iz Palestine v Mezopotamijo, kjer je tudi pradomovina Izraelcev. Zaradi pomanjkanja denarja si ogleda v Palestini le domovino starih Filistejcev, ki leži jugozahodno od Jeruzalema, od svetih krajev pa okolico Jeruzalema in Nazareta, kjer je Kristus učil in umrl. Ne le pobožna želja, ampak tudi velika naloga, izluščiti s primerjajočo znanostjo prvotno zgodovino, ga vodi od evangelijev v Mozesove knjige, iz Palestine v Bagdad, da bi na podlagi autopsije dobil pogled v zgodovino, kot je ohranjena v Mozesovem sporočilu in klinopisnih spomenikih. Ko išče sledove Abrahamove domovine v Uru, ko preiskuje najdišča klinopisnih spomenikov v Ninivah in Babilonu, razgrne pred nami tudi pestro sliko sedanjega življenja v orientu.

Janez Pristov, D. J.: *Presveto srce Jezusovo*, Kralj in središče vseh src. Molitvenik. Druga, popravljena izdaja, Strani 320. Dr. J. Silc

SRBSKOHRVATSKO SLOVSTVO

Branko Lazarević: *Tri najvišje jugoslovanske vrednosti* (Narodna pesma — Gorski vijenac — Ivan Meštrović). Beograd, Geca Kon, 1950.

Ta knjižica je izšla že l. 1927, v češčini in doživela prav lep uspeh. Lazarević izhaja iz naziranja, da je dinarski del jugoslovanske rase, ki ga je psihološko in fizično opredelil Cvijić, nosilec najvišje jugoslovanske kulturne potence, ki ji je dal izraz v treh vrednotah, spadajočih danes v svetovni kulturni zaklad, v narodni pesmi, Njegoševem Gorskem vijencu in v Meštrovićevi skulpturi. V treh delih te knjige skuša Lazarević zgovorno označiti etične in estetske vrednote teh treh velevorb jugoslovanske kulture, kar se njegovi navdušeni zgovornosti tudi posreči. V svoji koncepciji je on zares zaokrožen in na videz izčrpen. Če pa pogledamo na te vrednote z izvednarskega kulturnega kroga, se vendar ne moremo otresti dvoma, da bi razen dinarskega dela jugoslovanstva res noben drug ne bil ustvaril ničesar, kar bi spadalo v svetovno kulturno zakladnico. Nočemo se precenjevati, a nismo si mi izmislili, da Prešernovo, četudi maloštevilno pesniško delo predstavlja tako vrednoto, ali da Ivan Cankar zadnji čas čisto spontano postaja splošna vrednota. Ne oporekamo sicer dejstvu, da gre v Lazarevićevih primerih za vrednote ogromnih, ne navadnih koncepcij, a v interesu jugoslovanske kulture bi si želeli, da se za izbor vzame širja podlaga kakor je Lazarevićeva, da si bomo medsebojno pravični in si sploh mogli izmenjati med seboj resnične kulturne vrednote, ki jih bodo tujci kmalu bolje poznali kakor mi. Pri globljem poznanju bodo celo pri najstrožjem merilu — tako sem prepričan — prišli na svoj račun kot visokokvalitativno ustvarjajoči tudi nedinarski deli jugoslovanstva.

Knjiga kot taka zasluži vso pozornost.

Frst.